

EGLĖ ŠUKIENĖ

PILIEČIŲ PRIEDERMĖ. Stanislovo ir Teresės von Goesų veikla

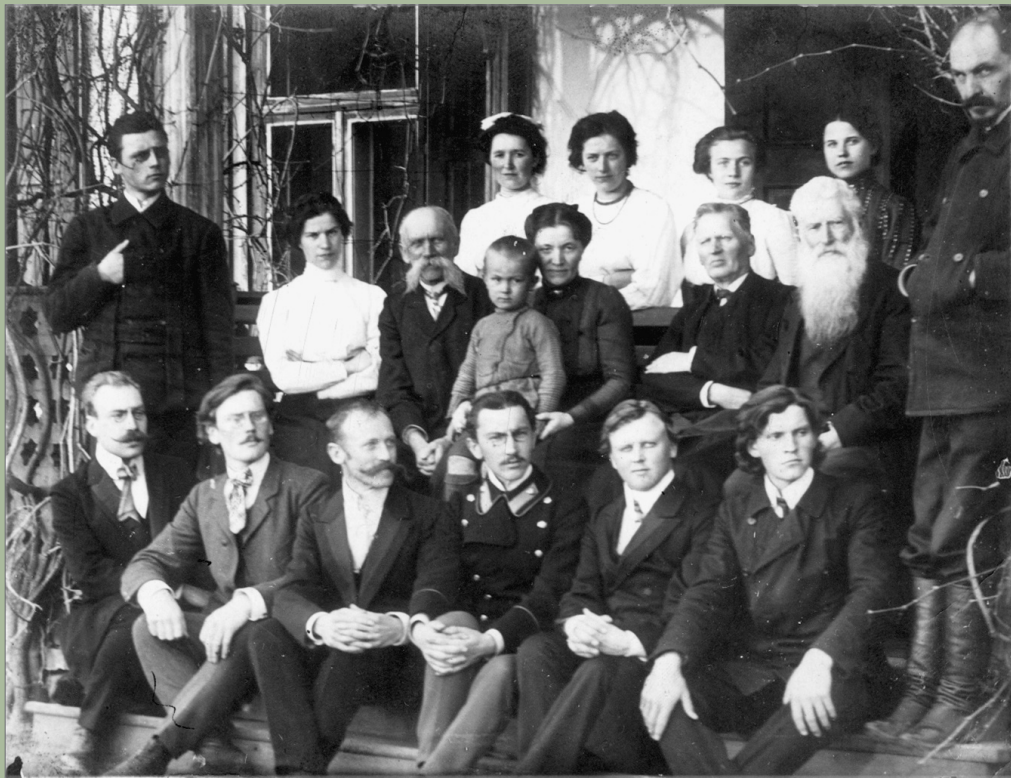
Lietuvos tautinio atgimimo istorija Šiaurės Lietuvoje siejama su bajorų von Goesų šeima. Jie garbingai ir nesavanaudiškai atliko žmogaus ir savo krašto piliečio pareigą, likdami šešėlyje tų, kuriuos globojo ir rėmė. Jų darbai – reikšmingas indėlis į Lietuvos atgimimo aruodą.

Stanislovas Goesas gimė 1844 m. lapkričio 12 d. Joniškyje, bajorų šeimoje. Iki 1863 m. sukilimo mokėsi Šiaulių gimnazijoje. Baigęs septynias klases grįžo į tėvo dvarą Medvilionyse ir drauge su seserimi Terese ūkininkavo. Visą laisvą nuo ūkio rūpesčių laiką jie skyrė mokymuisi – domėjosi literatūra, filosofija, menu, mokėsi kalbų. Teresę ypač domino pedagogika. Išsilavinę, pritariantys socialinio teisingumo ir reformų idėjoms Goesai savo sodyboje įkūrė Šiaurės Lietuvos kultūros ir švietimo centrą.

Grupė asmenų Medvilionių dvare. Apie 1910.

Antroje eilėje trečias iš kairės Stanislovas Goesas, ketvirta - Viktorija Goesytė-Gravrogkienė.

Nuotrauka iš Christoph von Grawrock-Goes archyvo

Spaudos draudimo metais Medvilionys buvo saugi draudžiamųjų lietuviškų knygų slaptavietė. Povilas Višinskis Medvilionius pasirinko savo slaptosios spaudos platinimo centru. Knygoms platinti S. Goesas subūrė vietinius knygnešius, daugelis kurių buvo jo paties ūkyje dirbę patikimi samdomi darbininkai. Apie vis labiau po Lietuvą sklindančias draudžiamas knygas 1905 m. rugpjūčio 31 d. laiške T. Goesytei rašė P. Višinskis [2]. Knygų atsiųsdavo ir Antanas Smetona. 1906 m. jis parvežė S. Goesui į Gavenonius 50 egzempliorių P. Višinskio „Elementoriaus“, po keliolika „Aušros“ ir „Šviesos“ [3] egzempliorių. S. Goesas laikraščių leidimą ir išlaikymą rėmė pinigais. Be jo paramos neapsiėjo nė vienas naujas pažangus spaudos leidinys.

Stanislovas, Teresė ir Viktorija Goesai Medvilionyse buvo sukaupę didelę biblioteką, kurią sudarė knygos lietuvių, rusų, lenkų, prancūzų kalbomis. Neatrūko ir periodinės spaudos leidinių: laikraščių, žurnalų. Per 200 šios bibliotekos tomų paveldėjo Kristupas Gravrogkas (Christoph von Grawrock-Goes).

Terese Goesytė bendradarbiavo to meto spaudoje – siųsdavo žinutes į „Lietuvos žinias“ ir „Lietuvos ūkininką“ [4]. S. ir T. Goesai laikė jaunimą didžiausia Lietuvos atgimimo viltimi ir ragino mokytis, semtis žinių. Keliolika metų prieš lietuviškos spaudos atgavimą savo namuose jie įkūrė slaptą mokyklą, kurioje

Teresė ėjo mokytojos („daraktorkos“) pareigas. Ji skiepijo savo auklėtiniams Tėvynės meilę, pagarbą gimtajai kalbai. Drauge su broliu Teresė Goesytė rėmė gabesniųjų mokinių tolesnes studijas. Pavyzdžiui, iš Kriukų miestelio kilęs Feliksas Daukša, gavęs iš Goesų finansinę paramą, Peterburge įsigijo matininko specialybę, o gabi kumečio duktė baigė „Saulės“ kursus ir tapo liaudies mokytoja [5]. 1908 m. padėka už finansinę paramą atėjo iš Adomo Varno, baigusio akademines tapybos studijas Ženevoje [6].

Teresė Goesytė rėmė 1893 m. G. Petkevičaitės-Bitės ir J. Juškytės įsteigtą „Žiburėlio“ draugiją, šelpusią mokslus ėjusį jaunimą. Medvilionių miške įvyko slaptas vienas iš pirmųjų šios draugijos susirinkimų, kuriame dalyvavo G. Petkevičaitė-Bitė, F. Bortkevičienė ir T. Goesytė. Sunkiomis „Žiburėlio“ draugijai dienomis į pagalbą ateidavo ir S. Goesas. Daugelis jam nepažįstamų vaikų naudojosi jo pašalpa dažnai apie tai net nežinodami [7].

1911 m. po T. Goesytės mirties bendražygiai O. ir A. Sketeriai, J. Siabas, F. Daugėla, F. Žiogelis, K. Balčiūnas, Z. Rimskytė, J. ir M. Gravrogkaitės, V. Gravrogkienė ir kiti, surinkę 300 rublių, įsteigė „Žiburėlio“ draugijoje jos fondą. S. Goesui parėmus, 1912 m. fondą sudarė 2336 rubliai. Šie pinigai buvo investuoti į valstybės obligacijas, o už gaunamus procentus skiriama stipendija merginai, besiruošiančiai tapti pradžios mokyklos mokytoja.

Goesų parama švietimui neapsiribojo parama jaunuomenei. Apie 1910 m. S. Goesas padovanojo 2,2 dešimtinių (1 dešimtinė – 1,0925ha) dydžio sklypą Jonišio mokyklai statyti, o seserys Teresė ir Viktorija Goesytės – žemės sklypą Medvilionių pradžios mokyklai.

S. ir T. Goesų sodyboje visais laikais spietėsi plačios apylinkės jaunimas, o per vasaros atostogas kasmet susiburdavo iš aukštųjų mokyklų sugrįžęs nemažas būrys studentų: P. Višinskis, A. Varnas, V. Požėla, Z. Skirgaila, A. Janulaitis ir kiti. Čia lankėsi prof. J. Jablonskis, G. Landsbergis-Žemkalnis, A. Smetona, G. Petkevičaitė-Bitė. Jaunimas nekantravo pasireikšti kultūrinėje veikloje, ir jų troškimams visada pritardavo S. ir T. Goesai. Jau 1901 m. erdviame svečių kambaryje Medvilionyse įvyko vienas pirmųjų slaptų lietuviškų vaidinimų – Žemaitės ir G. Petkevičaitės-Bitės komedija „Velnias sąstuose“ [8]. Vaidino J. Janulaitytė-Biliūnienė, A. Janulaitis, V. Požėla, P. Višinskis ir kiti. Pasižiūrėti vaidinimo buvo suvažiavęs nemažas būrys lietuvių inteligentų ir apylinkės kaimiečių. 1904 m. atgavus spaudą, visuomeninė veikla palengvėjo – nereikėjo slapstytis.

S. ir T. Goesai rėmė 1905 m. revoliucinį sąjūdį, platino atsišaukimus, ragino žmones nusimesti juos slėgusį jungą. Revoliucijai pralaimėjus, jie grįžo prie kultūrinės švietėjiškos veiklos – rėmė liaudies švietimą, platino spaudą, rengė vakarus [8].

1907 m. T. Goesytės ir V. Gravrogkienės lėšomis buvo įkurtas lietuviškas knygynėlis, nelegaliai veikęs Kriukuose, mokytojo Felikso Daugėlos namuose. Medvilioniuose toliau buvo rengiami nelegalūs vaidinimai. Per didelį vargą gavus valdžios leidimą surengti viešą vakarą, T. Goesytės iniciatyva 1909 m. liepos 8 d. Dvareliškių kaime, netoli Kriukų, Klemenso Rudžio klojime buvo suvaidinta T. Rutkovskio komedija „Audra giedroje“ ir V. S. Pundzevičiaus-Petliuko „Neatmezgamas mazgas“. Vaidinimuose dalyvavo ir vadovavo G. Žemkalnis-Landsbergis, S. Jakševičiūtė-Venslauskienė.

Šio vakaro sėkmė ir gautas Kauno gubernatoriaus leidimas paskatino įkurti muzikos ir dramos draugiją. Ji gyvavo 1909–1912 m. Goesai pakvietė dirbti režisierių J. Misių, sudarė jam geras buities ir darbo sąlygas. Režisierius į trupę pakvietė Kriukų ir Jonišio scenos mėgėjus, vasarą prie jų prisijungdavo nemažai studentų, talkino iš Peterburgo grįžęs Feliksas Daugėla. Repeticijos vykdavo Medvilioniuose. Trupė greitai pagarsėjo ir buvo kviečiama gastroliuoti į tolimesnes vietas. Vaidinta Pasvalyje, Linkuvoje, Klovainiuose. Trupės repertuare buvo A. Fromo-Gaižučio „Ponai ir muzikai“, „Dumblynėlis“, „Iš meilės“, „Vaito piršlybos“, net operetė „Užburtas kunigaikštis“, kurioje J. Misius dainavo ir akompanavo gitara, grojo styginių orkestras iš Šiaulių.

Muzikos ir dramos draugija gyvavo trejetą metų. Mirus T. Goesytei, vėliau išvykus J. Misiui ir F. Daugėlai, draugijos veikla nutrūko.

Stanislovas ir Teresė Goesai buvo laisvų, tolerantiškų pažiūrų žmonės. Stanislovas priklausė varpininkams, vėliau – tuo metu veikusiai Lietuvos demokratų partijai. Teresė buvo socialdemokratų partijos narė.

Abu Goesai buvo Lietuvos mokslo ir dailės draugijų nariai, talkino rinkti Jonišio apylinkėse liaudies meno dirbinius. Surinkti dirbiniai buvo siunčiami į Dailės draugijos, veikusios 1907–1915 m. Vilniuje (vėliau – Kaune) parodas. S. Goesas aktyviai rėmė kooperacijos idėją, įkūrė kooperacijos bendrovės Joniškyje ir Žeimelyje.

Teresė Goesytė mirė 1911 m. sausio 20 d. Palaidota Jonišio rajone, Lieporų kapinaitėse. Stanislovas Goesas Pirmojo pasaulinio karo metais evakavosi į Rusijos gilumą. Iš pradžių apsistojo Staraja Rusj, vėliau įsikūrė Valdajuje, kur gyveno sesuo Viktorija su šeima. Vienintelė jo gyvenimo viltis buvo išvysti po karo laisvą Lietuvą. Deja, susirgęs plaučių uždegimu 1916 m. lapkričio 7 d. mirė. Palaidotas Valdajuje. Net ir tais visuotinės suirutės laikais jo mirtis neliko nepastebėta. „Naujoji Lietuva“, ėjusi Peterburge, ir

Bostone ėjusi „Ateitis” atidavė pagarbą žmogui, siekusiame Tėvynės vardan Teisybės ir Tikrybės.

1. Įžymios Lietuvos moterys: XIX a. – XX a., V., 1997, p. 54–58.
2. Lietuvos tarybinė enciklopedija, t. 3, V., 1976, p. 79.
3. A. Smetonos laiškas S. Goesui – Lietuvos mokslų akademijos biblioteka (LMAB), f. 37, b. 11511.
4. Šalčius M., Šviesios atminties Stanislovas Goesas – Ateitis, 1916, birželio 1, Nr. 66.
5. Didžpetris V., Stanislovas Goesas (Iš Joniškio krašto praeities) – Sidabrė, 1996 10 18, Nr. 81 (7365).
6. Stanislovo Goesos paminėjimui – Ateitis, 1916, balandžio 15, Nr. 66.
7. A. Varno laiškas T. ir S. Goesams 1908 01 01 – LMAB, f. 37, b. 11513, l. 3.
8. G. Petkevičaitės-Bitės, F. Bortevičienės, J. Višinskienės užuojauta S. Goesui 1911 01 16 – LMAB, f. 37, b. 11510, l. 1.
9. Birškytė L., Adomo Varno tapybos darbų kolekcija – Žiemgala, 1999, Nr. 1, p. 25–26.